04/04/2025

Ο Ακάθιστος Ύμνος ζωντανά σήμερα στην Pemptousia TV

/ PEMPTOUSIA TV

Η Ακολουθία του Ακαθίστου Ύμνου θα τελεσθεί σήμερα, Παρασκευή 4 Απριλίου 2025, σε όλους τους ναούς. Η ψηφιακή τηλεόραση της Pemptousia.tv θα μεταδώσει ζωντανά στις 19:00 την ακολουθία από τον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου Παπάγου.

Θα ψάλλει η Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία υπό τη διεύθυνση του Πρωτοψάλτη κ. Γεωργίου Κωνσταντίνου.

Η **Pemptousia TV** μεταδίδει ζωντανά τον Όρθρο και τη Θεία Λειτουργία κάθε Κυριακή από τον ίδιο Ναό.

Ο Ακάθιστος Ύμνος

Το Σάββατο της Πέμπτης εβδομάδας των Νηστειών, χαρακτηρίζεται στο εορτολόγιο της Εκκλησίας μας ως «Σάββατον του Ακαθίστου». Ακούμε τον ύμνο αυτό να ψάλλεται τμηματικά κατά τα απόδειπνα των τεσσάρων πρώτων Παρασκευών της Τεσσαρακοστής. Από τα λειτουργικά μας βιβλία προβλέπεται η ψαλμωδία του Ακαθίστου κατά τον όρθρο του Σαββάτου. Έτσι ψάλλεται μέχρι σήμερα στα μοναστήρια. Στους ενοριακούς ναούς η ακολουθία του Ακαθίστου για διευκόλυνση των χριστιανών ψάλλεται το βράδυ της Παρασκευής μαζί με την ακολουθία του αποδείπνου και το πρωί τελείται ο όρθρος και η θεία λειτουργία.

Παλαιότερα κατά τα διάφορα Τυπικά, έχουμε και αλλά λειτουργικά πλαίσια για την ψαλμωδία του ύμνου: την ακολουθία του όρθρου, του εσπερινού, της παννυχίδος ή μιας ιδιόρρυθμης Θεομητορικής Κωνσταντινουπολίτικης ακολουθίας, την «πρεσβεία». Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις σ’ ένα ορισμένο σημείο της κοινής ακολουθίας γίνεται μια παρεμβολή. Ψάλλεται ο κανών της Θεοτόκου και ολόκληρο ή τμηματικά το κοντάκιο και οι οίκοι του Ακάθιστου.

Δεν πιστεύω να υπάρχει άλλο υμνολογικό κείμενο της Εκκλησίας μας, που να χρησιμοποιήθηκε στη θεία λατρεία τόσες φορές όσες ο Ακάθιστος. Στα μοναστήρια τον διαβάζουν κάθε μέρα και όλοι οι μοναχοί τον γνωρίζουν από στήθους, απ’ έξω, όπως λέμε. Στις ενορίες είναι μια από τις προσφιλέστερες στο λαό ακολουθίες. Αναρίθμητες είναι οι εκδόσεις του ύμνου αυτού και πλήθος μελετών έχουν γραφτεί με θέμα τον Ακάθιστο. Παρά ταύτα ένα πλήθος προβλημάτων γύρω από τον ύμνο αυτό δεν βρήκαν ακόμη τη λύση τους. Στη μεγάλη διάδοση του Ακαθίστου συντέλεσαν πολλοί λόγοι. Το θέμα του, η μελωδία του, η ωραία ποιητική πλοκή και, ιδιαίτερα για το έθνος μας, η σύνδεσή του με μεγάλα γεγονότα της ιστορικής του ζωής. Η Παναγία εξ άλλου, την οποίαν υμνολογεί ο Ακάθιστος, σ’ όλη την μακραιώνα ζωή της Εκκλησίας είναι το κέντρο της ευλάβειας των χριστιανών, το πρόσωπο που μακαρίζουν, κατά την πρόρρησή της, «πάσαι αι γενεαί» (Λουκ. 1,48).

Θα παρατρέξουμε το διαφιλονικούμενο, εξ άλλου, θέμα του χρόνου της συντάξεως και του ποιητή του Ακάθιστου. Πολλοί φέρονται ως ποιητές του: ο Ρωμανός ο Μελωδός, ο Γεώργιος Πισίδης, οι πατριάρχες της Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος, Γερμανός ο Α΄, ο Ιερός Φώτιος, ο Γεώργιος Νικομήδειας (Σικελιώτης), ποιητές που έζησαν από τον 6ο μέχρι τον 9ο αιώνα. Η παράδοση παρουσιάζει μεγάλη αστάθεια και οι νεώτεροι μελετητές, στηριζόμενοι στις λίγες εσωτερικές ενδείξεις που υπάρχουν στο κείμενο, άλλοι προτιμούν τον ένα και άλλοι τον άλλο από τους φερομένους ως ποιητές του. Ένα ιστορικό γεγονός, με το οποίο συνδέθηκε από την παράδοση η ψαλμωδία του Ακάθιστου, θα μπορούσε να μας προσανατολίσει κάπως

στην αναζήτηση μας: Η επί του αυτοκράτορα Ηρακλείου πολιορκία και η θαυμαστή σωτηρία της Κωνσταντινουπόλεως την 8η Αυγούστου του έτους 626. Κατά το Συναξάριο μετά τη λύση της πολιορκίας εψάλει ο ύμνος αυτός στο ναό της Θεοτόκου των Βλαχερνών, ως δοξολογία και ευχαριστία για τη σωτηρία, που αποδόθηκε στην θαυματουργική δύναμη της Θεοτόκου, της προστάτιδας της Πόλεως. Πατριάρχης τότε ήταν ο Σέργιος, που πρωτοστάτησε στους αγώνες για την άμυνα. Εύκολο ήταν να θεωρηθεί και ποιητής του ύμνου, αν και ούτε ως υμνογράφος μας είναι γνωστός, ούτε και ορθόδοξος ήταν. Εξ άλλου ο ύμνος θα έπρεπε να ήταν παλαιότερος, γιατί αν ήταν γραμμένος για την σωτηρία της Πόλεως δεν θα ήταν δυνατόν παρά ρητά να κάνει λόγο γι’ αυτήν και όχι να αναφέρεται σε άλλα θέματα, όπως θα δούμε πιο κάτω. Η ψαλμωδία όμως του Ακάθιστου συνδέεται από τις ιστορικές πηγές και με άλλα παρόμοια γεγονότα: τις πολιορκίες και τη σωτηρία της Κωνσταντινουπόλεως επί Κωνσταντίνου του Πωγωνάτου (673), επί Λέοντος του Ισαύρου (717-718) και επί Μιχαήλ Γ΄ (860).

Όποιος όμως και αν ήταν ο ποιητής και με οποιοδήποτε ιστορικό γεγονός από τα ανωτέρω και αν συνδέθηκε πρωταρχικά, ένα είναι το αναμφισβήτητο στοιχείο, που μας δίδουν οι σχετικές πηγές, ότι ο ύμνος ψαλλόταν ως ευχαριστήρια ωδή προς την υπέρμαχο στρατηγό του Βυζαντινού κράτους κατά τις ευχαριστήριες παννυχίδες που ετελούντο σε ανάμνηση των ανωτέρω γεγονότων. Κατά την παρατήρηση του συναξαριστού ο ύμνος λέγεται «Ακάθιστος», γιατί τότε κατά τη σωτηρία της Πόλεως και από τοτε μέχρι σήμερα, όταν οι οίκοι του ύμνου αυτού ψάλλονταν, «ορθοί πάντες» τους άκουαν σε ένδειξη ευχαριστίας προς την Θεοτόκο, ενώ στους οίκους των άλλων κοντακίων «εξ έθους» κάθονταν.

Γιατί όμως ψάλλεται κατά την Μεγάλη Τεσσαρακοστή;

Οι λύσεις των ανωτέρω πολιορκιών δεν συνέπεσαν μέσα σ’ αυτήν. Στις 8 Αυγούστου λύθηκε η πολιορκία επί Ηρακλείου, τον Σεπτέμβριο η επί Πωγωνάτου, στις 16 Αυγούστου εωρτάζόταν η ανάμνηση της σωτηρίας της Πόλεως επί Λέοντος Ισαύρου και στις 18 Ιουνίου λύθηκε η πολιορκία επί Μιχαήλ του Γ΄. Με την Μεγάλη Τεσσαρακοστή συνδέθηκε προφανώς εξαιτίας ενός άλλου καθαρά λειτουργικού λόγου: Μέσα στην περίοδο της Νηστείας πέφτει πάντοτε η μεγάλη εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Είναι η μόνη μεγάλη εορτή, που λόγω του πένθιμου χαρακτήρα της Τεσσαρακοστής, στερείται προεορτίων και μεθεόρτων. Αυτήν ακριβώς την έλλειψη έρχεται να κάλυψει η ψαλμωδία του Ακάθιστου, τμηματικά κατά τα απόδειπνα των Παρασκευών και ολόκληρου κατά το Σάββατο της Ε΄ εβδομάδος. Το βράδυ της Παρασκευής ανήκει λειτουργικά στο Σάββατο, ήμερα που μαζί με την Κυριακή είναι οι μόνες ήμερες των εβδομάδων των Νηστειών, κατά τις οποίες επιτρέπεται ο εορτασμός χαρμόσυνων γεγονότων, και

στις όποιες, μετατίθενται οι εορτές της εβδομάδας. Σύμφωνα με ωρισμένα Τυπικά ο Ακάθιστος ψάλλόταν πέντε ήμερες προ της εορτής του Ευαγγελισμού και σύμφωνα με άλλα στον όρθρο της ημέρας της εορτής. Ο Ακάθιστος ύμνος είναι το κοντάκιο του Ευαγγελισμού, ο ύμνος της σαρκώσεως του Λόγου του Θεού.

Είναι κοντάκιο – ύμνος. Κατά το σύστημα της συνθέσεως του ποιητικού αυτού είδους περιλαμβάνει το προοίμιο, τον πρόλογο δηλαδή, «Το προσταχθέν μυστικώς...», και 24 οίκους, που έχουν αλφαβητική ακροστιχίδα. Η ιδιορρυθμία του σε σύγκριση προς τα άλλα κοντάκια συνίσταται στα δύο αυτόμελα που ακολουθούν οι οίκοι του. Οι περιττοί οίκοι (αυτοί που αρχίζουν από τα στοιχεία Α, Γ, Ε, Η κλπ.) έχουν ως αυτόμελο, τροπάριο δηλαδή βάσει του οποίου συντέθηκαν, τον πρώτο οίκο («Άγγελος πρωτοστάτης...»)· χαρακτηριστικό τους είναι οι έξι διπλές αποστροφές προς την Παναγία, που αρχίζουν με το «Χαίρε» και που έδωσαν το λαϊκό όνομα στον ύμνο: «Χαιρετισμοί». Επωδό (εφύμνιο) έχουν το «Χαίρε νύμφη ανύμφευτε» που είναι το εφύμνιο του προοιμίου. Οι άρτιοι οίκοι (που αρχίζουν από τα στοιχεία Β, Δ, Ζ, Θ κλπ.) έχουν συντεθεί με βάση, είναι δηλαδή προσόμοια, του δεύτερου οίκου, «Βλέπουσα η αγία...», και έχουν εφύμνιο το αλληλούϊα.

Θέμα του κοντακίου του Ακαθίστου είναι το μυστήριο της σαρκώσεως του Χριστού, με κύριο τόνο την απαρχή της σωτηρίας, στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Σ’ αυτόν αναφέρονται το προοίμιο, που αποτελεί περίληψη του περιεχόμενου του ύμνου, και οι τέσσερεις πρώτοι οίκοι. Τα δεκατρία «Χαίρε», που κατακλείουν τους περιττούς οίκους, δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια επέκταση και ποιητική αναδίπλωση και επεξεργασία του αγγελικού ασπασμού «Χαίρε, κεχαριτωμένη». Ο πρωτοστάτης άγγελος, ο Γαβριήλ, έρχεται και φέρει το θεϊκό μήνυμα, το «Χαίρε», στην Θεοτόκο (Α)· εκείνη απορεί για τον παράδοξο τρόπο της συλλήψεως (Β)· ο Γαβριήλ της επεξηγεί την απόρρητη βουλή του Θεού (Γ) και η δύναμη του Υψίστου επισκιάζει την απειρόγαμο παρθένο και συλλαμβάνει τον Υιό του Θεού (Δ). Η Θεοτόκος επισκέπτεται την συγγενή της Ελισάβετ, τη μέλλουσα μητέρα του Προδρόμου, και ανταλλάσσουν προφητικούς λόγους (Ε). Ο Ιωσήφ, ο μνηστήρας της Παρθένου, ταράσσεται από τη ζάλη των αμφιβόλων λογισμών, αλλά πληροφορείται από τον άγγελο το μυστήριο της συλλήψεως (Ζ). Ο Χριστός γεννιέται και οι ποιμένες προσκυνούν τον αμνό του Θεού (Η). Ο θεοδρόμος αστέρας δείχνει το δρόμο στους μάγους της Ανατολής (Θ), αυτοί τον προσκυνούν (Ι) και από άλλο δρόμο αναχωρούν για τη Βαβυλώνα, οι θεοφόροι κήρυκες (Κ). Στην Αίγυπτο ο φυγάδας Κύριος συντρίβει τα είδωλα και με το φωτισμό της αλήθειας δείχνει το σκοτάδι του ψεύδους (Λ). Και ο Συμεών δέχεται στην αγκαλιά του ως βρέφος τεσσαρακονθήμερο τον τέλειο Θεό και λαμβάνει την ποθητή απόλυση (Μ).

Εδώ τελειώνει το πρώτο μισό μέρος του ύμνου, το ιστορικό, που περιλαμβάνει

τους 12 πρώτους οίκους, από το Α ως το Μ. Οι υπόλοιποι από το Ν ως το Ω, αποτελούν μια θεολογική – θεωρητική επεξεργασία του μυστηρίου της σαρκώσεως. Η νέα κτίση, που δημιουργεί ο Λόγος του Θεού με τη σάρκωσή Του, δοξολογεί τον δημιουργό (Ν). Ο παράξενος – ο «ξένος» – τόκος προτρέπει τους ανθρώπους να ξενωθούν από τον κόσμο και να μεταθέσουν τον νού τους στον ουρανό (Ξ). Όλος ήταν στη γη ο δοξολογούμενος Λόγος, αλλά και από τον ουρανό δεν απουσίαζε (Ο). Οι άγγελοι θαύμασαν το έργο της ενανθρωπήσεως και την κοινωνία του Θεού και των ανθρώπων (Π). Οι σοφοί και οι ρήτορες του κόσμου έμειναν άφωνοι, μη μπορώντας να εξηγήσουν το μυστήριο του παρθενικού τόκου (Ρ). Ο ποιμήν – Θεός, γίνεται πρόβατο – άνθρωπος θέλοντας να σώσει τον κόσμο (Σ). Η Παρθένος γίνεται φυλακτήριο τείχος των παρθένων και όλων των πιστών (Τ). Κανείς ύμνος δεν μπορεί να πληρώσει τον φόρο του χρέους στον σαρκωθέντα Βασιλέα (Υ). Η Θεοτόκος είναι η φωτοδόχος λαμπάδα, που μας καθοδηγεί στη γνώση του Θεού (Φ). Ο Χριστός ήλθε στον κόσμο για να του δώσει χάρη και συγχώρηση (Χ). Η δοξολογία προς τον Υιό συνδέεται και πρό την ανύμνηση του έμψυχου ναού Του, της Θεοτόκου (Ψ). Και ο ύμνος τελειώνει με μια θαυμάσια αποστροφή πρός την Παρθένο «Ω πανύμνητε μήτερ…».

Στο στόμα του αγγέλου, της Ελισάβετ, των ποιμένων, των μάγων και των Αιγυπτίων στο πρώτο μέρος και των πιστών στο δεύτερο μπαίνουν οι 144 θαυμάσιες ποιητικές αποστροφές και τα εγκώμια της Θεοτόκου με τις τόσο επιτυχημένες αντιθέσεις και τις ωραίες θεολογικές εικόνες.

Παλαιότερα ο ύμνος ψαλλόταν. Σήμερα ψάλλεται μόνο το προοίμιο. Οι οίκοι απαγγέλλονται σήμερα εμμελώς από τον ιερέα στο μέσο του ναού, δηλ. στη θέση που παλιότερα βρισκόταν ό άμβωνας, από τον οποίον στην αρχή ψαλλόταν το κοντάκιο. Ο λαός επαναλαμβάνει στο τέλος κάθε οίκου το εφύμνιο – την επωδό – «Χαίρε νύμφη ανύμφευτε» στους περιττούς οίκους· « Αλληλούϊα» στους άρτιους.

Όταν ο Ακάθιστος συνδέθηκε με τα ιστορικά γεγονότα, που αναφέραμε, τότε συνετέθη νέο ειδικό προοίμιο, γεμάτο δοξολογία και ικεσία, το τόσο γνωστό «Τη υπερμάχω». Στην υπέρμαχο στρατηγό, η πόλη της Θεοτόκου, που λυτρώθηκε χάρη σ’ αυτήν από τα δεινά, αναγράφει τα νικητήρια και παρακαλεί αυτήν που έχει την ακαταμάχητη δύναμη να την ελευθερώνει από τους ποικίλους κινδύνους για να την δοξολογεί κράζοντας το: «Χαίρε, νύμφη ανύμφευτε».

(Απόσπασμα από το βιβλίο του μακαριστού Καθηγητή Ιωάννη Φουντούλη, Λογική Λατρεία σ. 63-71).